

Haaren, 18 September '42

ONZE TOCHT NAAR HAAREN.

Je weet vrouwlief, hoe wij op Maandagmorgen 13 juli in onze zoete nachtrust gestoord werden door het geklingel van de bel.

Ons afscheid zal ik niet beschrijven- dat kan ik niet, dat hebben wij beiden te diep gevoeld om hier onder woorden te brengen. Hoewel ik niet bepaald overstuur was, (Ik was me geen kwaad bewust en ben dat nog niet), had ik er niet aan gedacht om onze kinderen goeden dag te kussen. In de auto zag ik ze voor het raam boven met grote onschuldige ogen zitten kijken- ik vergeet dat nooit meer- ik kon moeilijk nog teruggaan, want de mij geschonken twintig minuten waren al ruim voorbij. Veel troostrijke woorden kon ik je ook niet toespreken, want ik had de overtuiging, dat ik 's-avonds wel weer terug zou zijn. Hoe gek klinkt dat, nu ik al twee maanden en vijf dagen hier zit. Zoals je weet, werd het doel van de tocht niet bekend gemaakt 's-morgens.

Beladen met m'n koffer, waar ik alles in had zitten, behalve dat, wat ik in de keuken of boven (dat weet ik niet meer) zorgvuldig had neergelegd en wat ik vergat- beladen met het ruime koffer, waar weinig in zat, stap ik in de auto. Wat ik eerst niet gezien had, maar nu pas opmerkte, was, dat er ook twee politie-agenten aanwezig waren. De een was de Leeuw en de andere reed mee tot Randwijk en stapte daar uit. Vanuit het keukenraam had ik als eens naar buiten gegluurd en zag, dat er al iemand of misschien meerderen in de auto zaten, Wie- kon ik nog niet zeker onderscheiden, maar toen ik mij in de wagen hees, kon ik le Grand de hand drukken en Theo van Boldrik, oude bekenden dus, en werd ik voorgesteld aan Dominee O.G. Heldring, de president-directeur van de bekende Heldring-Gestichten uit Zetten, een zeer edel, kalm, ontwikkeld en verstandig man zoals hij mij toescheen en die hij inderdaad ook bleek te zijn. De Helling-Gestichten in Zetten bevatten afdelingen voor gevallen meisjes, scholen, huishoudscholen en kweekschool o.m.c.. Verder maakte ik nog kennis met de heer Hupkes uit Zetten, een ambtenaar, 'n brave, eenvoudige man.

Het was dus allerminst geboefte en het gezelschap had slechter kunnen zijn. Le Grand en Boldrik kende ik en geleidelijk aan konden we een gesprek aanknopen. Twee of drie militairen van de Sicherheits-Polizei zaten bij ons in de wagen met de rug tegen de cabine.

Ze hadden hun grote overjassen aan en waren er wat in weggedoken- het was nog koel, hoewel niet bepaald koud. De geweren hadden ze naast zich staan- wij kwamen niet in de bekoring om van die groene wagen af te springen en te gaan tippelen en zodoende behoeften zij geen aanstalten te maken om ons een kogel in ons zitvlak te bezorgen.

Mijn vier lotgenoten zagen nog wat kouwelijk, wat niet te verwonderen is, als je weet, dat Hupkes om 4 uur al werd uitgenodigd om in te stappen en de dominee om half 5 verzocht werd om naast hem plaats te nemen. Zoals we later hoorden, hadden de chauffeur en de militaire bewakers van de wagen 's-nachts om 2 uur in Arnhem de auto al in gereedheid gebracht. Le Grand staat hier 's-morgens niet van de eersten op. Als er niks bijzonders te doen is, dan is hij tegen half 9 uit de veren en om 9 uur gewassen, geschoren en gekleed. Het was dus helemaal niet gek, dat hij nog wat slaperig keek, want op die onvergetelijk 13 Juli moest hij iets voor 6 al uit de veren komen.

Boldirk was van half zes in de mode. In zijn bedrijf staat men in 't algemeen niet laat op, al is het dan juist niet met de bedoeling om op een Polizei-wagen te klimmen. Als ik me goed herinner, vertelde hij, dat ze juist bezig waren om op te staan, toen de groene, carrosserie voorreed. We knoopten een gesprek aan, wat wel vlotte, omdat ik drie van de vier medepassagiers goed kende want ook de heer Hupkes had ik vaker ontmoet al schreef ik in 't begin van mijn verhaal, dat ik op de auto kennis met hem maakte.

- Toen ik instapte, had Hupkes dus de volgende route achter de rug:
1. Zetten.- waar hij 's-ochtends om 4 uur beleefd maar dringend werd uitgenodigd mee te rijden. Om half 5 kreeg hij als buurman op zijn bank, eveneens in Zetten Ds. Heldring. Terwijl de zon aanstakten maakte om dit gezelschap te gaan beschijnen, zonder evenwel voor Hupkes en Heldring veel licht te brengen aangaande het deel van hun gedwongen reis, toerde de auto op het Lexkesveer aan om in:
  2. Randwijk Th.v. Boldrik te verzoeken het eerste klaverblad vol te maken. Het zal half zes geweest zijn, toen dit feit voltrokken werd. Op de achterste bank was nog een plaatsje open en wie zou de twijfelachtige eer te beurt vallen om dat met zijn persoon te vullen? De chauffeur zette koers naar
  3. Heteren. Inmiddels zond de zon haar morgenstralen over het kalme water van de Rijn en belichtte met toverachtige schijn het onvolprezen natuurschoon van de overkant.

Terwijl de zon klom, ontdekten de reizigers ook enig systeem in werkwijze van de Grüne Polizei, want, zoals te voorzien was, stopte men ten huize van de candidaat-notaris. Bij dit jonge paar met een klein kindje zal het afscheid wel niet minder zwaar zijn geweest dan bij ieder van ons.

Le Grand zou echter le Grand niet geweest zijn zonder zijn Alpino-petje en zijn rijbroek en sportkousen en in dit- zijn onafscheidelijke tenue- nam hij dan ook als nummer vier plaats.

Een mooi zwart, krullend lokje, kwam onder z'n petje te voorschijn. Hij kon- op hoog bevel- onmiddellijk ophouden met notariële akten te fabriceren en ging een gedwongen vakantie en ongewisse toekomst tegemoet. Waar hij anders- wandelend of fietsend- je weet: hij woont zowat tegen de Rijn aan -kon genieten van wat God schiep aan pracht in de zon beschenen rivier en de genuanceerd begroeide Veluwe zoom, werd hem dit nu ook niet belet.

Alleen moest hij het doen in sneller tempo, want de wagen, die het Betuwsche viertal gastvrijheid verleende, snorde naar

4. Driel. Wat Hupkes, Boldrik en Le Grand toen al vermoedden, was voor mij nog een zoet(?) geheim. Wat in Driel gebeurde, vermeldde ik al in het begin van mijn schrijven. Weerheen nu? Die vraag hield ons bezig op het korte stukje weg van ons huis naar Holleman. Zouden we bij het voormalige brandspuithuisje naar links of naar rechts gaan? Voor mezelf had ik beslist naar rechts, want ik veronderstelde: Dat gaat naar Arnhem naar de Kommandatur van de Sicherheits-Polizei voor een verhoor of een of ander onderzoek. Ik wachtte gelaten af wat komen zou, want ik was me niet bewust schuldig te zijn tegenover de bezettende macht. Ook in mijn uitlatingen heb ik steeds gestreefd naar een zuiver objectief beoordelen van toestanden en feiten. We gingen evenwel links af naar
5. Heteren, dat we in een matig gangetje passeerden. Bij Le Grand z'n huis keken we nog even belangstellend uit, maar..... er was niets te zien. We gingen het rustige dorp Heteren door en passeerden
6. Randwijk. Bij huize "Rustenburg", waar Boldrik woont trachtten we nog iemand te ontdekken. We zagen een persoon en zwaaiden, of hij ons ook zag, weet ik niet. Enkele voorbijgangers keken ons verwonderd en belangstellend aan. Sommigen wendden hun hoofd nog eens om als we al voorbij waren. We herkenden echter niemand. Nu kwam
7. Opheusden aan de beurt. Wie zou daar de gelukkige(?) zijn? Geen klanten Er werd dus niet gestopt. De rit ging naar

8. Dodewaard. En hier troffen we- na wat heen en weer en eerst verkeerd en dan weer goed rijden- een jongeman aan, die nog veel meer pech had dan wij: de heer B.F. Schutter. Schutter is ambtenaar op de Secretarie te Dodewaard- hij was enige maanden getrouwd en woonde sinds 'n paar weken in Wageningen. Was hij maar rustig in Wageningen gebleven, dan was hem die morgen waarschijnlijk niets overkomen, want z'n nieuwe adres te Wageningen was nog niet genoteerd. Maar wat wilde het geval? Schutter had de Zondag in Dodewaard doorgebracht, was 's-avonds niet naar Wageningen teruggekeerd en, niet vermoedend wat hem boven 't hoofd hing, had hij in Dodewaard geslapen om bij zijn ontwaken tot de ontdekking te komen, dat hij niet naar het gemeentehuis behoefde te gaan maardat er beslist was, dat hij ons gezelschap zou houden. Schutter was geen rare schutter maar een net gekleed en gekapt jongmensch, dat om ongeveer half 8 het tweede klaverblad volmaakte. Hij was aanvankelijk nog wat onder de indruk en zei nog niet veel, maar wij hielpen z'n koffer plaats en begonnen een gesprek met hem. Zostilletjes aan waren we in een streek gekomen, waar ik niet meer bekend was. De grote vraag voor ons was nu: Zullen we langs de Waaldijk naar Nijmegen gaan om Dr.V.Beerman op te halen en intussen op de plaatsen, die we passeren nog wat personen oppikken? Ik voor mij achtte dit de meest voor de hand liggende weg en ook de vijf anderen dachten, dat de reis zo wel zou verlopen.

We kenden toen nog niet het doel van onze tocht en dat we gijzelaars waren hadden we niet in de gaten- dat was ons nog niet medegedeeld, dat konden we nergens aan bespeuren. Zo zoetjes aan konden we echter wel gaan vermoeden, dat we 's-middags wel niet thuis zouden dineren. Enfin- we hadden brood bij ons en maakten ons daarom minder kopzorgen er over wat we die dag zouden eten of drinken. Maar rechtstreeks naar Nijmegen gingen we niet. Dat kregen we gauw genoeg in de gaten, want we gingen het Drutensche veer over naar de woonplaats van collega Hanelijck.

9. Druten. Voor ons lag dan Druten, een van de grootere plaatsen van het land van Mas-en-Waal. Zouden wemisschien over Druten naar Nijmegen gaan? Dat kan ook wel. Allerlei gissingen maakten we maar geen van allen bleken ze juist te zijn. De pont lag nog aan de overkant van de Waal- we wachtten een minuut en tien- de pont kwam aandrijven en ons gezelschap tufte op het vaartuig. Er stonden nog enkele mensen op de pont, die ons aanvankelijk wat schuchter bekeken. Wat voor geboefte zou daar gevankelijk worden weggevoerd? 't Scheen hun echter nog al mee

te vallen want hun schuchterheid scheen langzamerhand plaats te maken voor verbazing. Ze wisten niet wat ze er van denken moesten. De Drutensche torenklok wees half 9. Enkele regels schreef ik over collega Hamelijncck. Ik kende hem toen nog niet en wist niet, dat er in Druten iemand van die naam woonde. Geen flauw vermoeden had ik er van, dat ik hier de man zou aantreffen, met wie ik in de maanden van onze ballingschap zulke wel- doende vriendschapsbanden zou aanknopen en van wiens vrouw jij mij ook zoo veel goeds meedeelt. Dominee Heldring is de leider - hoog gerespec- teerd door de voormalige bewoners van Kamer 29 - nu nog steeds genoemd: Heeren Zeventien, al zijn er dan maar veertien meer van over.

Maar Hamelijncck is onze Vader, hij....

't is maar goed, dat hij niet achter me staat, want hij zou met zijn donkere ogen me beginnen aan te kijken, recht voor me gaan staan en zeggen: "Schei uit man, haal geen stomiteiten uit". Maar ik zit hier on- gestoord op de zogenaamde "Stille Kamer", naast de Aula, waar men heen gaat als men rustig wil schrijven of lezen. Behalve mijn persoontje zitten er maar twee mensen te schrijven. Waar naar toe? Zitten ze ook hun hart eens uit te storten aan vrouw en kinderen of aan een verre vriend? Wie zal het zeggen? We kennen elkaar wel, want ze zijn ook van de Aula, maar we laten elkaar met rust. In kamer 18- dit nummer draagt ze- heerst steeds rust en die rust wordt stilzwijgend door iedereen gerespecteerd. Het is hier nu Zondag en Zondags werkt haast iedereen aan zijn corres- pondentie en straks zullen de stoelen weer bezet zijn en over de tafels zitten gebogen Haarensse gijzelaars te pennen, alsmaar te pennen.....

Maar keren we naar Druten terug, dat we op de vorige bladzijde verlaten hebben voor deze korte ontboezeming.

We reden de vaarweg op naar het Maas-en Waalse plaatsje of als ik me juister mag uitdrukken naar het Maas- en Waalse dorp, dorp dan in z'n beste betekenis, want Druten maakte op ons een zeer behoorlijke indruk. Zouden we Druten passeren of zou er hier iemand worden uitverkoren(?) om als zevende man gezelschap te houden? Het ging op dit laatste gelijken, want betrekkelijk gauw stopten we voor een gewone nette burgerwoning. Wie zou hier zo aanstonds uit te voorschijn komen? Onze aandacht was ge- spannen en vol nieuwsgierige verwachting- want ook als je op een groene politiewagen zit kun je nog wel nieuwsgierig zijn- keken we naar de voor- deur.

We kregen grootmoedig verlof om achter het bewuste huis even tegen een

schot of tegen een heg te gaan staan - je begrijpt wel met welk doel. Het was niet omdat we een paar glazen bier op hadden, of van angst, maar de dominee en Hupkes hadden al ruim 4 uur gereden, zie je.

We kwamen intussen tot de ontdekking, wat we hier niet stonden bij het huis van een toekomstige gijzelaar, maar bij de wachtmeester. - Ik geloof, dat ik het zo goed zeg - van de marechaussee's. Er kwam althans iemand te voorschijn in het bekende blauw uniform, van bovengenoemd politie.corps. De Hollander, die de lijst bij zich had van de mensen, die ze hebben moesten, en die bij ons thuis in de gang ook mede het woord voerde en de chef van de politiemannen knoopte een gesprek met hem aan, keken op de brief en het gevolg was, dat ze met z'n drieën en nog twee Sicherheits-Polizeiers met het geweer op de schouder een volgende straat ingingen. De Drutenaren, die op dat uur op straat waren, keken ons nieuwsgierig en belangstellend aan en sloegen ook hun blikken naar de groep militairen, die kalm voortschreed. We keken ook eens wat rond, maakte gissingen, schikten onze koffers maar vast wat, want weldra zouden we no.7 moeten verwelkomen. En nummer 7 zou weldra verschijnen.

'n Half uurtje hadden we gewacht en uitgekeken en ja, daar kwam in de verte beweging onder de mensen, die hier en daar bij een voordeur of bij een winkel of op de hoek van de straat stonden te praten en vooral stonden te kijken. Wij rekten onze halzen ook wat en daar had je no. 7 Het was een heel andere vertoning en het ging met heel ander ceremonieel dan we die morgen nog hadden meegemaakt. Midden over de straat zagen we een kaarsrechte figuur op ons afschrijden, 'n slanke man van ongeveer vijftig, donker uiterlijk, 'n klein puntbaartje, over zijn costuum een ruime overjas de randen van zijn grijze hoed omlaag en het onontbeerlijke koffer, als alle gijzelaars, aan zijn lange rechterarm. Ik schilder U de verschijning nog niet volledig. Iets anders nog gaf het cachet van een optocht aan wat we zagen.

Links en rechts van de gebaarde man liep een militair, zeer keurig het geweer op de schouder, maar dit alles nam niet weg, dat de opgebrachte nog wel een hoofdlenge uitstak boven zijn bewakers. Onnodig te zeggen, dat dit interessante drietal onmiddellijk in het brandpunt van de belangstelling stond van de Nederlanders op de wagen zowel als van de Nederlanders langs de straat. 'n Dichter', dachten wij', of 'n schrijver', althans minstens een artiest'. Intussen stapte de grote figuur onverstoord verder en keek niet naar links en keek niet naar rechts.

Wij maakten ons intussen gereed om de nieuwe gast een waardige ontvangst te bereiden en terwijl we daar mee bezig waren, zagen we, dat achter het drietal liepen: de man met de leren jas, die Hollands sprak en de leider

van de Sicherheitspolizeigroep.

Het was een hele optocht dus, en niemand van ons werd met zo grote lijfwacht opgehaald en met zo'n grote eer-escorte begeleid dan deze man met Z'n poëtisch uiterlijk, dan deze rijzige gestalte met het dichterblijk voorkomen en de zwarte puntbaard.

De persoon, wie zoveel eer te beurt viel, was er inmiddels helemaal niet door ontroerd. Hij verroerde geen vin -maakte niet meer bewegingen als strikt noodzakelijk en nuttig waren en wachtte gelaten de instructies af.

Deze nieuwe verschijning had meteen al een kalmerende invloed op ons - we staken alleen maar 'n behulpzame hand uit en met twee grote stappen van de grond over het neergelaten zijschot, was ook de zevende man veilig en wel op de voor hem bestemde hoekplaats gearriveerd. Nieuwe spanning! Wie zou het wezen? Hij stelde zich voor: Hamelijck'. Ik zat schuin tegenover hem en na enige nadenken en druk woelen in mijn geheugen, zeg ik: "Hamelijck... Hamelijck, is U misschien het hoofd van de school hier?" Hij knikt en zegt -ohne Weiteres: "Ja".

Waar had ik die naam ooit ontmoet? Ik kon het me niet helder meer herinneren - mogelijk in het Jaarboek. Het doet ook niets ter zake - de spanning was gebroken en we hadden in Druten onze zaken gedaan. Het koffer werd onder de zitplaats geschoven, het koffer, waar, zoals bij ons allemaal wat voedsel, wat kleren en wat toiletartikelen inzaten. Hij wist toen nog niet, dat hij zijn scheerkwast niet bij zich had en ik had er geen flauw vermoeden van, dat mijn scheerzeep nog in Driel thuis in de keuken lag, maar 's-Woensdagmorgens bleek, dat hij wel zeep en ik wel 'n kwast bezat en, broederlijk alles delend, konden we ons dus keurig gaan scheren.!

De Drutense torenklok had zich intussen aan heel dit gebeuren niet het minst gestoord en liet evenals andere dagen op deze tijd ijverig haar negen slagen horen. En de negen slagen in de morgen hebben voor ieder onderwijzer en ieder schoolkind een aparte klank. In wel 80 % van de Nederlandse onderwijsinrichtingen, schat ik, vangt op dat uur het onderricht aan en al is dat in Driel een kwartier vroeger, toch dacht ik op dat ogenblik aan de Drielse school en aan de Drielse jeugd. Wanneer zal ik beide weerzien?

En terwijl de school van Hamelijck aanvang, ving ook zijn tocht aan met onbekende stemming. Ik heb in mijn verslag - meen ik - als eens het woord 'gijzelaar' gebruikt, maar op Maandag 13 Juli 's-morgens om 9 uur wisten wij met z'n zevenen op onze wagen nog niet, dat ons de hoge eer te beurt was gevallen om bovenstaande functie te bekleden. Wij verdiepten ons in allerlei gissingen - noemden onder elkaar al eens het woord "St. Mich-Gestel" -

maar niemand van de opgepikten kon uiteindelijk met volkomen zekerheid zeggen, waar we straks zouden "afgeladen" worden. Met de rug tegen de cabine zaten drie van onze bewakers - ze hadden het geweer bij zich en andere spullen maar het schietwapen stond rustig naast hen, eveneens tegen de cabine - het heeft toen geen zware dag gehad.

Onze begeleiders behandelden ons zeer behoorlijk - ze praatten wat tegen elkaar en gaven ons beleefd antwoord, als wij soms wat vroegen. Over het doel van onze reis werd weinig gezegd en het had zijn voordeel aan de ene kant want zo bleef de spanning er tot het laatst in en viel ons de dag niet zo lang, wat anders allicht wel het geval geweest zou zijn. Het begon intussen zeer dragelijke zomerdag te worden en het was op de open wagen goed uit te houden, al hielden we voorzichtigheidshalve de overjas maar aan.

We reden door enkele Drutense straten en kwamen - tot onze niet geringe verbazing weer aan het veer. Waren we verkeerd gereden of hadden we met den heer Hamelijck de laatste en grootste snoek in het net en gingen we er toch mee op Arnhem aan? Weer het veer (de Waal) over. En nu gingen we niet terug naar Dodewaard om Schutter weer veilig thuis te bezorgen en aan zijn treurende vrouwtje af te leveren, maar we sloegen een andere richting in en kwamen langs andere Betuwse landschappen (want we waren weer terug in de Betuwe) langs vele kronkelwegen in het dorp.

10. Ochten. In Ochten wist men de patiënt niet zo direct te wonen. Men wist niet, wie men bedoelde, maar na wat gevraag en wat gedraai en wat gerij en wat gezocht kwamen we aan een grote, ouderweste villa en uit korte stukken gesprek, die we zo nu en dan opvingen, trokken we de conclusie dat hier moest wonen mijnheer De Kat Angelino. Ik weet niet, of ik de naam goed spel, maar dat doet aan onze toenmalige situatie niets af. Met huis was van de binnenweg, waarop we parkeerden, gescheiden door een flinke siertuin.

De commandant van onze geleiders stapte met een paar van zijn mensen door de tuin naar de villa en belde aan. We mochten wel even afstappen zeiden de militairen, die nog bij ons waren, om ons in de gaten te houden. We deden dat, keken wat rond en wachtte op de Kat Angelino. Maar wie er ook kwam, er kwam géén De Kat Angelino. De deur werd wel geopend, zagen we vanuit de verte en er werd druk geredeneerd. En wij, die er zo niet op gehoopt, dan toch op gerekend hadden, kennis te mogen maken met de misschien gewone man met de vreemde naam, zagen de leiders van ons gezelschap onverrichterzake terugkomen. Of was hun bezoek toch niet vergeefs geweest en haddeh ze waardevolle gegevens verzameld aangaande verblijfplaats

van de heer De Kat Angelino? In ieder geval zal de Kat Angelino wel - evenmin als wij tevoren gewaarschuwd zijn, dat hij op Maandag 13 Juli 's-morgens om half 10 moest aantreden en.....onwetend zondigt men niet. We werden evenwel niet ontmoedigd door dit eerst geval van pech! En de bewakers en bewaakten stapten weer dapper in. Wat zou er nu gebeuren? Zouden we een achtervolging beginnen van de heer De Kat Angelino - dit leek ons niet voor de handliggend, want gezien de kalme en vreedzame houding van de mensen, die de deur openden en de rustige manier van doen van ons escorte, was het niet waarschijnlijk, dat De Kat em gesmeerd was. We startten dan maar weer en om de eenvoudige reden, dat we niet werden ingelicht, begonnen we maar weer te raden. Zou de Kat op reis zijn? Of ergens aan zijn werk? Of misschien een eindje fietsen of wandelen?

We weten het nu nog niet en de Kat Angelino is nu (22 September 1942) nog een totaal onbekende persoon voor ons. Hij is niet hier in ons gezelschap. Is hij in Gestel? We kunnen hem bezwaarlijk even opbellen van hier uit. We hebben ons maar neergelegd bij de inhoud van de spreuk: "Wat het oog niet ziet, deert het hart niet".

We kregen op 13 Juli wel meer raadseltjes op te lossen (het werd een soort tijdverdrijf voor ons) en een van de eerste en moeilijkste was: Waarom gingen we niet naar Ochten vóór we in Druten over het veer gingen? Maar de wegen in Betawe en Maas en Waal kronkelen sterk en het is voor een vreemdeling niet zo eenvoudig er de weg te vinden - we zouden dat nog wel meer ondervinden die dag. We gingen voor de derde keer naar 11. Druten. Het personeel van de pont was ons al niet zo erg vreemd meer, want het was de derde keer die voormiddag dat we hun gezichten zagen. Enfin, we werden bereidwillig en gratis over de rivier gezet en we maakten weer een tochtje door de woonplaats van de heer Hamelijck. Hamelijck had intussen de strakke plooi uit z'n gezicht verloren en knikte hier en daar vriendelijk tegen een of andere bekende. We waren nog steeds maar met z'n zevenen. Waar zou nummer acht uithangen? Zou hij zich- van geen kwaad bewust in Druten bevinden? Klaarblijkelijk niet, want er werd, voorzover wij de zaak konden bekijken - in Druten verder geen moeite gedaan om iemand op te sporen. Blijkbaar hadden we aan Hamelijck genoeg.

We reden enkele straten door - Hamelijck groette hier en daar en verder diende hij ons - de ingepikten - als gids, want we kwamen hier in een voor ons onbekend landschap, Volgens zijn aanwijzingen waren we op weg naar Leeuwen. En inderdaad kwamen we na een interessant toertje door dit gedeelte van Maas en Waal in Leeuwen terecht. En in dit Leeuwen - ik weet niet meer uit het hoofd of het Leeuwen-Boven of Leeuwen-Beneden was -

ik heb de kaart van Lambecht nu niet bij me liggen - in dit Leeuwen hadden we de tweede strop die morgen. In Ochten was het begonnen: daar hadden we De Kat Angelino gemist, maar toen we in Leeuwen aankwamen, bleek dat we in Leeuwen helemaal niet moesten zijn.

12. Leeuwen. Waarom moesten we in Leeuwen niet zijn? We weten het niet. Waarom gingen we er toch naar toe? Ons eveneens onbekend. En wat doe je als je ergens bent en je komt dan tot de ontdekking, dat je er niet wezen moet? Wel, dan ga je terug. Zo ook wij. Het was wel weer wat raadselachtig voor ons: Klopte de lijst niet? Of reed de chauffeur verkeerd? Och, we maakten ons er verder niet druk om - immers - we behoeften de benzine niet te betalen - we reden helemaal voor niks mee. En over de heenweg gingen we weer terug en kwamen in

13. Druten. Hamelijck weer gekeken, de mensen weer gekeken - hier en daar gewuifd en geknikt. De Drutenaren snaptten er niks meer van en wij maar 'n heel klein beetje. Van Druten naar

14. Ewijk. Je zult er de kaart bij moeten nemen!

In Ewijk werd hier en daar halt gehouden en gevraagd en nu konden we weldra vaststellen, dat we het eerste raadseltje goed hadden opgelost: We stopten voor het huis van de gemeente-secretaris, de heer Th. Overmars. Maar 'n gemeente-secretaris zit in de tegenwoordige tijd 's-Maandagsmorgens om half elf niet thuis. Dat was in vroegere eeuwen misschien wel zo hier en daar, waar hij dan stiekum of niet stiekum 'n kop koffie of zelfs 'n borrel ging drinken.

De heer Overmars is 'n pront en plichtsgetrouw ambtenaar en hij was dus op de gemeente-secretaris aan zijn arbeid.

Hier stonden we echter niet voor onoverkomelijke moeilijkheden, want het gemeentehuis was dichtbij en dus werd besloten daar eens te gaan informeren en... met succes. En terwijl wij van de wagen afsprongen en op straat wat rondkeken ging de leider met z'n helper naar het gemeentehuis vlakbij en de wagen bleef voor het woonhuis staan, De trappen van het gemeentehuis werden bestegen en een der eersten, die men boven aantrof, was de burgemeester. Of de heer Overmars daar was. Xijk, ja, de heer Overmars was daar - hij was op de secretarie aan het werk. Deze vogel was dus gevangen! Bereidwillig als altijd volgde de heer Overmars hij kon naar huis gaan, zich wat gaan verkleden en nog wat kleinigheden gaan halen, als hij dat wenste. Ja, dat wilde hij wel en ook nog wel afscheid nemen van zijn vrouw. Toen hij hiermee klaar was, verscheen hij in gezelschap van zijn vrouw in de voordeur. Wij maakten ons reisvaardig, want we hadden nog een hele tocht te doen, al wisten wij dit op dat moment niet.

Overmars stapte als nummer acht in - zijn vrouw begeleidde hem en zide hem deze troostrijke woorden, die me nog in de oren klinken: "Ik zal flink zijn".

Je hebt van die mensen, waarvan je op het eerste gezicht al kunt zeggen, dat het boeven zijn en je hebt er aan wier gelaat je het niet kunt aflezen. Je hebt ook personen, die hoeven je maar even aan te kijken en maar een paar woorden te spreken en je weet, dat het tegoedertrouwe kerels zijn en dat je er een huis op kunt bouwen. Overmars keek z'n passagiers eens aan, gaf ieder zeer innemend een hand en hij had bij vooraan onze harten al gewonnen. Jammer, dat hij onze inrichting al zo gauw zou verlaten. Wij konden zo goed met hem opschieten. Wij praten nu nog vaak over hem en hij schrijft ons nog wel. In de zes weken, die hij hier doorbracht, bleek hij maar één gesprek te hebben.... hij was doof. We waren dus met z'n achtentwee banken vol. Als ik me goed herinner, waren er vier van zulke banken met rugleuning, dwars door de wagen. Je kon er ruim met z'n vieren op zitten en, als ze geen tweehonderd pond wogen - maar wie weegt dat nu?... Ook wel vijf. We konden dus nog gemakkelijk enkele gasten herbergen.

Maar op Overmars terug te komen, die had een warme, dikke overjas aan en Hamelijck, die hem goed kende, bezorgde hem een warm plaatsje naast hem en Le Grand. Hij kon dus niet klagen, dat hij niet warm ontvangen werd. Het was maar goed, want onze nieuwe lotgenoot was niet van de sterksten.

Een van ons - het doet er niet toe - wie het was en ik weet het ook niet meer - die liever niet met z'n teer gezicht vóóruit reed, nam de eerste plaats in op 'n lege bank en zo kregen wij wat meer ruimte en konden onze benen eens flink uitstrekken, En als je wel eens ooit lang gereden hebt, dan weet je wat voor een zalig gevoel je dan kunt hebben.

En in deze meer comfortabele houding toerden we weer naar
15. Druten, dat die morgen op ons een bijzondere attractie scheen uit te oefenen: het was de vierde keer, dat we er kwamen en we hadden er drie keer het veer gepasseerd. Maar nu was het dan ook uit. We stopten er niet, want we moesten verder, alsmaar verder. De chauffeur keek goed uit - dat was hier in het Maas-en-Waalse ook nodig. In een behoorlijke vaart ging het naar

16. Wamel. Wie was hier aan de beurt? De enige Maas-en-Waler, die bij ons was (H) lichtte ons in, dat hier een zekere van Leth moest wonen en dat die wel in aanmerking kon komen om ons gezelschap te houden. 'n Scherp opmerker zal intussen hebben ontdekt, dat we niet één, maar twee Maas-en-Walers bij ons hadden en hij heeft gelijk. Ook de heer Overmars zat bij ons en zei met zachte stem: hij schreeuwt trouwens nooit) 'Naar van Leth'

Het hoofd van de Sicherheits-Polizei en de Hollanders in leren jas wonnen hier en daar inlichtingen en dit leidde er toe, dat we stilhielden midden in Wamel voor een huis met grote glazen veranda en H. en O. zeiden: "Hier woont van Leth".

Wie is van Leth? Ik kan je met een passend antwoord niet van dienst zijn, al zou ik nog zo graag, want..... van Leth was niet thuis en we kregen hem tot onze- maar misschien niet tot zijn spijt - niet te horen of te zien.

Wamel?-Wamel?- Ik zei tegen H... "Wie is (o f was) hier Pastoor?" "Heurkens" zei H. Dat klopte "t Is de heerboer van Jan Heurkens, de bekende veefokker uit Beers, de geboorteplaats van mijn vrouw". Aangezien we in Wamel verder geen klanten meer bleken te hebben, werd de reis voortgezet en langs allerlei kronkelingen kwamen we in

17. Dreumel. In Dreumel was het niet zo eenvoudig. We moesten daar een zekere mijnheer van Oss ophalen, maar waar woonde die mijnheer? En, zoals je in dergelijke gevallen doet, als je in een plaats komt, waar je niemand opsnorren moet, die je niet kent en niet weet te wonen: Je rijdt naar het centrum en vraagt daar om raad. En we kregen ongeveer zo ten antwoord: Je rijdt rechtdoor tot dat grote huis, daar sla je rechts af, je gaat vijf minuten echtdoor, dan linksaf, dan 3e weg aan je rechterhand, dan links, dan rechts, dan weer links en dan weer rechts....enfin.. je kent dat gewijs! Geen wonder, dat onze chauffeur van al dat gewijs niet wijsar werd. En toen we een kwartier hadden verspeeld met beurtelings links en rechts te rijden en te vragen, kwamen we op een binnenweg, waar we niet verder meer konden. De chauffeur en de leider stapten uit en gingen in de richting van een zestigjarig boertje, dat ijverig op zijn land bezig was. Hij had eerst niet in de gaten, dat ze het tegen hem hadden en ploeterde maar door. Men ging het veld op en schreeuwde de man in z'n oor of hij niet wist, waar de heer van Oss woonde. Ja, dat wist hij wel - daar vlak bij woonde een van Oss- we stonden bijna tegen het huis aan! Hij klopte zijn pijpje uit, keek ons enige ogenblikken verbaasd aan nam z'n schop weer ter hand en arbeidde door. En in het huis, waar men toen binnenging blekte wonen - ik zal hem gemakshalve de voornaam A. maar geven -, A. van Oss, terwijl we moesten hebben de heer B. (ook gemakshalve) van Oss, zodat we dus ontdekten, dat we de verkeerde Oss-pardon - van Oss waren. En de juiste mijnheer van Oss moest dus nog gevonden worden. Tja, het was beroerd., maar de leider, de chauffeur, het boertje op het veld en wij - we konden er allemaal niks aan doen en het werd ook niemand kwalijk genomen.

De ijverige nasporingen naar de bedoelde heer van Oss werden voortgezet en toen we alle gepasseerde kronkelwegen weer teruggekronkeld waren en toen nog een eindje hadden getuft, kwamen wij bij de woning, waar we wezen moesten, maar we kregen nog geen beet, want mijnheer B. van Oss... was niet thuis.

Waar zet hij en wat voerde hij uit? Aangaande dit probleem werden we niet ingelicht. Het ging met hem als De Kat Angelino in Ochten - we lieten hem schieten. Hoe later op de dag, hoe moeilijker het dus werd. Dat ligt ook voor de hand, want 's-nachts of 's-morgens vroeg zijn de mensen meestal op hun bed of thuis, terwijl ze later op de dag aan de arbeid zijn of zo nu en dan eens een slippertje maken.

Maar de volgende klant kwam ons wat te hulp en vergemakkelijkte onze taak niet weinig.

Het ging naar het middaguur toen we - nog steeds in Dreumel - aandaldden bij het huis van de heer Heimeriks, hoofd van de meisjesschool. Toen hij eenmaal in ons gezelschap was, vertelde hij, dat hij eigenlijk ook niet thuis geweest zou zijn. Het was zijn eerste vacantiedag en hij was 'n toertje gaan maken. Maar omdat z'n tante onverwachts was overgekomen, had men hem opgespoord. Hij was gedwee naar huis gegaan, waar hij kwart over twaalf uur - ons vond. Je hebt van die mensen die nu eenmaal altijd boffen en zo iemand was collega Heimeriks. 't Is een eenvoudige, ronde, welgedane vent, die uitstekend kon verdragen, dat we een lolletje met hem maakten. Hij kende Overmans en Hamelijck en had dus de zekerheid, dat hij niet in onguur gezelschap was geraakt. Wij zeiden: "Jij hebt toch vacantie, jij hebt niets te verletten". Het derde klaverblad was vol en we waren zo stilletjes aan al met een heel gezelschap bij elkaar, al hadden we er enkelengemist. We hadden best een partijtje kaart kunnen spelen, maar daarvoor was onze kennismaking nog te vers en ik wist toen nog niet, dat ze in Maas-en-Waal konden rikken en dat Overmars, Hamelijck en Heimeriks er liefhebbers van waren. Allerminst had ik er erg in dat Hamelijck een spel kaarten in zijn zak had. We noemen Hamelijck wel eens onze vader. Dominee Heldring en Jan Lambrechts v. Ritthem zijn wel ouder - maar hij is nu ook vijftig hij heeft zorg over ons: het bleek nu al - hij vergat zijn eigen scheerkvast, maardacht aan tijdpassering, aan de afleiding, die we nodig zouden hebben - aan de kaarten.

Heimeriks was onder het rijden gauw ingeburgerd, wat niet wil zeggen, dat hij bepaald pleizirig vond, dat zijn vacantie op deze manier begon. Nu volgden twee plaatsjes, waarvan ik me niet veel herinner, dan

dat we er geen klandizie hadden d.w.z. dat we er niet stopten. Het waren
18. Alphen en

19. Appeltern. Toen we Appeltern achter ons hadden en we op Batenburg
aanreden, zag ik in de verte de stompe toren van Oss. En dat beeld van
die stompe toren wekte aangename herinneringen in mij op. Daar in de
verte, over de Maas, lag het schone Brabantse land, de geboortestreek
van mijn vrouw en mij, het land, waar wij onze jeugd doorbrachten en
waar onze liefde ontloek nu weldra twintig jaar geleden in het land van
Cuijk. Daar lag Oss, duidelijk zichtbaar, waar onze Piet studeerde...
ik dacht aan mijn vrouw, die ik die morgen moest achterlaten en die
niet wist, waar ik heen ging, ik dacht aan mijn gezin enz....

Op Appeltern volgde spoedig

20. Batenburg, waar werd halt gehouden bij het huis van v. Helmond, mid-
den in een van Batenburgs straten. Er werd aangebeld en er verscheen
iemand aan de deur. Even later kwam de heer v. Helmond zelf, een bejaard
Batenburger.

Deze mijnheer van Helmond was nou eens werkelijk de kamte in eigen
persoon. Onze wagen stond precies midden voor het huis, zelfs recht voor
de voordeur en midden in die voordeur stond de heer van Helmond zelf,
pijp in de mond, bril op de neus en de duimen in de mouwopening van zijn
vest.

Of zijn zoon thuis was? Helaas moet ik je het verdere gedeelte van
het gesprek onthouden want we konden het niet verstaan.

Nieuwsgierigen zijn er overal en dus ook in Batenburg. We zaten
rustig op onze wagen en deden geen kip kwaad. Ook de heer v. Helmond Sr.
in de voordeur stond zijn ondervragers rustig te woord. Maar nu we daar
zo midden in de smalle hoofdstraat van Batenburg geparkeerd stonden en
de middagschafttijd nog niet was afgelopen, lag het voor de hand, dat
de Batenburgers hun ongewoon bezoek eens kwamen bekijken en vooral de
jeugd stond zoals trouwens overal, met de neus vooraan. Een van de
soldaten krom van de wagen en verzocht en gaf een wenk. De omstanders
verdwenen en wij konden weer rustig ademen. En hoe ging het aan de
voordeur? Daar was het nog steeds hetzelfde toneeltje. Papa van Helmond
stond nog in dezelfde positie op dezelfde plaats. Hij trok z'n wenk-
brauwen af en toe omhoog. Aan zijn bewegingen te zien, zei hij soms
Ja, en soms: Nee, en de ondervragers noteerden een en ander. Maar de
jonge mijnheer van Helmond kon niet voor de dag getoverd worden - hij was
nu eenmaal niet in Batenburg op dat moment. Ik vergat te zeggen, dat het
huis, waar we voor stonden, het postkantoor was of minstens het post-
station, want op een bord aan de muur konden we zien, wanneer we er

terecht konden. De zaak was gesloten.

De heer van Helmond Jr. was een dure grapjas voor ons geworden, want dezelfde weg, die we gegaan waren, moesten we weer terug en dat allemaal... voor niks. Het ging dus zo:

21. Appeltern

22. Alphen, waar ik in de verte Oss weer zag, aan Piet dacht.....

23. Dreumel, waar we niet midden door 't dorp reden, maar over de dijk.

24. Wamel, waar we al geweest waren, maar van Leth was niet thuis en hij kon nu ook naar de maan lopen. En nu gingen we eens lekker niet door Druten, want daar waren we al vier keer geweest, we gingen verder Noordwaarts, recht door naar de stad.

25. Tiel, waar we natuurlijk eerst over de Waal moesten om er te komen, Hier reden we na allerlei omwegen naar de Beatrix-straat, waar Ingenieur Huizinga, de landbouwconsulent, als ik het goed heb moest wonen. In de buitenvijk van Tiel, waar we nu aanlandden was het ook niet zo gemakkelijk de weg te vinden, want in zo'n nieuwe wijken lijken de straten erg veel op elkaar. Maar met de inlichtingen van welwillende voorbijgangers kwamen we dan toch. We parkeerden voor het voortuintje, 't Hek werd opengedaan, enkele passen was men bij de voordeur en de bel klonk. Even later klonk de bel nog eens. Alle goede dingen in drieën... geen resultaat: hier was niemand, maar dan ook niemand thuis.

Heteren hield dus nog het record met z'n drie gijzelaars (we wisten nog niet, dat we vanaf die morgen zo heetten) en versloeg dus schandelijk de stad Tiel, die er geen enkele leverde - tenminste niet in Haaren.

En Boldrik, le Grand en ik stegen daardoor niet weinig in de achting van onze medegijzelaars, wier gemeenten in dit opzicht 'n slechter figuur sloegen.

Tiel werd langs een andere weg verlaten en het ging nu op

26. Zoelen aan. Je vraagt, of we niet gegeten of gedronken hadden al die tijd, Even geduld dat komt nu. De eerste vijf hadden natuurlijk het ontbijt thuis gemist. We hadden wel gelegenheid gehad om nog wat te gebruiken voor we op de wagen gingen, maar het was niet het eerste aan eten, dat we dachten, toen we 's-morgens de boodschap kregen, dat we over twintig minuten klaar moesten zijn. En nu moet ik werkelijk zeggen, dat op die twintig minuten niet beknibbeld werd, maar wat doe je op zo'n moment? We kregen daarbij de toestemming om voor 12 uur voedsel mee te nemen. En nu kun je je eigen voorstellen, dat onderweg de een na de ander eens in z'n koffer neusde en er wat uit opdiepte. Maar grote trek hadden we nog niet gehad.

In Zoelen gingen we recht naar 'n café bij de Zoelense Tol. Of het café ook zo heette, weet ik niet meer, maar er vlakbij was nog een echte tolboom. Weer spitsen we onze oren. We hadden al zo lang moeten wachten op nummer tien - zouden we hier succes hebben? Het ging er niet op gelijken, want bij de Zoelense Tol stapten we allemaal af en we kregen mededeling, dat we hier een half uur zouden pauzeren en dat we wat konden gebruiken. We verstonden op ~~da~~ ogenblik allemaal Duits en een tweede uitnodiging behoeft dus niet te volgen.

Bij de Zoelense Tol was 'n gewoon dorpscafé, waar onder hoog geboomte stoelen en tafeltjes stonden. Het was mooi weer geworden - we trokken onze overjassen uit, haalden de koffers van de wagen, snuffelden er eens in, woelden er eens in, namen er het begeerde uit, legden het op 'n tafeltje, bestelden 'n kop koffie of melk.

"Eet smakelijk" was onze welgemeende wens.

Toen we daar zo rustig bij de Zoelense Tol de Zoelense lucht inadenden en ons ontbijt nuttigden, dit is te zeggen, dit semi-picknickje, wat voor de een het ontbijt was en voor de ander de lunch, lag het voor de hand, dat we ook eens met elkaar over het doel van onze tocht gingen confereren. Waar zouden we uiteindelijk terecht komen? Over het eindpunt van onze reis hadden wij natuurlijk niet te beslissen - dat was al voor ons gedaan - maar, omdat wij toch belangstellend waren, bespraken we met elkaar eens de mogelijkheden. En naar onze berekening kwamen in aanmerking: Arnhem, waar een kazerne voor de Sicherheits-Polizei is en een Kommandantur van dit wapen en St. Michielsgestel, waar al een partijtje Nederlanders waren opgeborgen. We visiteerden ons rookmateriaal eens en wie er goed in zat, verdeelde zijn voorraad onder z'n collega's en je ziet dat wij wel aanleg hadden voor het kampevenen want met de mondvoorraad ging het evenzo.

En terwijl het eten overging in het roken, bespraken we onze kansen. 't Meest waarschijnlijk kwam ons Gestel voor.

Maar waarom zouden we onkundig blijven van wat ons toch zo nauw aanging. Toen we opstapten vroeg een van ons, waar we eigenlijk naar toegingen en de aangesproken soldaat vertelde, dat men opdracht had om ons in Arnhem te brengen. Of dat het eindpunt van onze reis was, wist hij ook niet en toen we Gestel noemden, zei hij, dat dit wel mogelijk was.

Het was ons toegestaan een kaart naar huis te sturen en er was wel niemand bij, die dit verzuimde te doen, maar omdat de kaart geschreven werd, voordat we inlichtingen hadden, zullen ze er in Driel en menig